

Benjamin Gourisse, *La Violence politique en Turquie. L'État en jeu (1975-1980)*

Complete reference: Benjamin Gourisse, *La Violence politique en Turquie. L'État en jeu (1975-1980)*, Paris, Karthala, coll. « Recherches internationales », 2014, 372 p., ISBN : 978-2-8111-1138-0.

Ayfer Genç Yılmaz

Electronic version

URL: <http://journals.openedition.org/ejts/6217>
ISSN: 1773-0546

Publisher

EJTS

Electronic reference

Ayfer Genç Yılmaz, « Benjamin Gourisse, *La Violence politique en Turquie. L'État en jeu (1975-1980)* », *European Journal of Turkish Studies* [Yayımda], Eleştiri, Son güncelleme 19 mai 2020, Erişim tarihi 19 mai 2020. URL : <http://journals.openedition.org/ejts/6217>

This text was automatically generated on 19 mai 2020.

© Some rights reserved / Creative Commons license

Benjamin Gourisse, *La Violence politique en Turquie. L'État en jeu* (1975-1980)

Complete reference: Benjamin Gourisse, *La Violence politique en Turquie. L'État en jeu* (1975-1980), Paris, Karthala, coll. « Recherches internationales », 2014, 372 p., ISBN : 978-2-8111-1138-0.

Ayfer Genç Yılmaz

- 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile kapanan bir perde olarak düşündüğümüz ve görmezden gelmeye alıştığımız 1970'li yılların ikinci yarısı şüphesiz daha detaylı bir analizi hak etmektedir. Uzun süreli bir siyasal krize ve siyasal şiddete evrilen dönemin toplumsal/siyasal muhalefeti Türkiye siyasal literatüründe ağırlıklı olarak “göç”, “kentleşme” gibi sosyolojik nedenlere atıfla incelenmiş; aşırı sol ve sağ örgütlerin sebep olduğuna ikna olunan “anarşi” ve “terör” gibi kavramlar vasıtasıyla adlandırılmıştır. Devlet ve siyasal aktörler ile toplumun bizzat kendisi ise bu sürece dışsal tanımlanagelmiştir. Hâlbuki devleti sahip olduğu kaynakları, makamları ve bunlar adına ve yine bunlar üzerinden şekillenen toplumsal mücadeleleri dışlayacak biçimde tanımlamak, siyasal şiddet analizinin en önemli boyutunu oluşturan devlet-toplum dinamik ilişkisini görünmez kılar. İşte *La Violence Politique en Turquie l'Etat en Jeu (1975-1980)* adlı çalışma devletin toplumda; toplumun da devletteki tezahürünü temel almak suretiyle döneme dair siyasal literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmakta ve siyasal şiddetin analizi için farklı bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.
- 1970'li yılların ikinci yarısını devletin yokluğu ya da siyasal sistemin iflası olarak gösteren hakim anlatının dışına çıkmayı başaran eserinde Gourisse, “iç savaş”, “kaos” ya da “terör” gibi şeyleştirilmiş ve tüm ilişkiselliklerden arındırılmış hikmeti kendinden menkul kavramlardan uzaklaşmak suretiyle devlete siyasal şiddet analizinde hakkettiği merkezi konumu kazandırıyor. Devlet-toplum ilişkisinin dinamizmi, böylece, araştırmanın merkezinde konumlandırılıyor. Bu teorik çerçeveden yola çıkan kitap, devleti siyasal ve toplumsal mücadelelerin dışında konumlandırın,

- dönemin sağ ve sol örgütlenmeleri arasında “aslında olmayan” bir eşitlik kuran, şiddeti otonom bir süreç olarak tanımlayan hipotezleri yeniden sorgulama iddiasıyla ilerliyor.
- 3 Gourisse, Türkiye’de 1970’li yılların ikinci yarısının siyasal şiddetini çözümlendiği çalışmasının hemen başında Türkiye siyasetinde algılandığı şekliyle devletin tanımı ve niteliğinin eleştirisiyle işe koyuluyor. Gourisse’in kalemıyla, Türkiye’de devlet, literatürün kendisine atfettiği bütüncül ve iradi temsilin yerine farklı güç odakları ile pazarlıklar, ilişkiler ve çatışmalarla biçimlenen bir mücadele alanı olarak tarif ediliyor. Gourisse, bu çerçevede, zayıf-güçlü devlet dikotomisini ve toplumun dışında, ondan ayrı bir varlığa sahipmiş gibi nitelendirilen şeyleştirilmiş devlet anlayışını döneme dair yapılacak sağlıklı bir analizin önünde engel olarak görüyor. Bunun için, Barkey’in (1994) Osmanlı İmparatorluğu’ndaki devlet ve toplum ilişkisini incelediği özgün çalışmasından yola çıkarak ve günümüze kadar ilerlemek suretiyle topluma dışsal tanımlanan devlet anlayışını tarihsel ve siyasal bir yolculukla analizin dışına itiyor. Buna göre devlet, ne toplumun üstünde ona üstün bir konumda yer alıyor ne de kendisine atfedilen uzlaşmacı/hakem rolüne sahip görünüyor. Tüm bunların tersine devlet, toplumsal ve siyasal mücadelelerin tam da kalbine yerleştiriliyor. Siyasal literatürümüze yerleşmiş ve hatta onu tanımlar kabul edilen bir paradigma olarak merkez/çevre teorisini de eleştiren Gourisse, bunun yerine toplum ve devletin karşılıklı ilişkisel birlikteliğini koyuyor. Kendisinin de satır arasında çok kısa bir biçimde andığı Migdal’ın *state in society* yaklaşımına paralel biçimde, yazar, devletin toplumu; toplumun da devleti belirlediğini bu defa siyasal şiddet analizi temelinde tartışıyor.
- 4 Gourisse, ilk olarak, devlet-toplum ilişkisinin dinamik karakterini dönemin Emniyet Teşkilatı üzerinden inceleyerek çözümlenmeye çalışıyor. Analizin temel noktalarından birini Emniyet Teşkilatı’nın 1960’lı yıllardan itibaren içinde bulunduğu durum ve 1980 askeri darbesine kadar uzanan görünümü oluşturuyor. Polisi, hükümetten aldığı emirleri uygulayan devlet aygıtının basit bir silahı olarak nitelendirmenin yerinde bir analiz biçimi olmayacağını belirten Della Porta ve Fillieule’e (2004) paralel biçimde Gourisse, polisin güvenliğinden sorumlu olduğu toplumun bizzat bir parçası olduğunu hatırlatıyor. Toplumun 1960’lı yıllardan itibaren yaşadığı ekonomik ve sosyal dönüşümler mikro bir alan olarak Emniyet Teşkilatı’nda da yansımaları buluyor. Böylece polis, devlet ve toplum arasındaki karşılıklı ve dinamik ilişkiyi somutlayan bir araştırma alanı olarak ortaya çıkıyor. Polis, hem bu ilişki tarafından belirleniyor hem de bu ilişkiyi belirliyor. 1975 yılında I. Milliyetçi Cephe Hükümeti’nin iktidara gelmesiyle Emniyet Teşkilatı’nın örgütsel bağlamda yaşadığı dönüşüm ile tarihsel olarak beraberinde getirdiği sosyo-ekonomik değişimler Teşkilatın 1975 yılından itibaren aldığı yeni halin anlaşılmasını ancak birlikte sağlayabiliyor. Polisin ekipman ve personel sayısı açısından yetersizliği, toplum polislerinin barındığı yerlerin kötü durumları, eğitimsizlik, siyasallaşma, kadrolaşma, teşkilat içinde konumlandırılan “hükümet komiserleri” gibi etmenlerin varlığı, polis derneklerinin 1970’lerin ikinci yarısında araçsallaştırılmalarında hep birlikte önemli bir rol oynuyorlar. Dolayısıyla, 1970’lerin ikinci yarısında örgütlenen Pol-Der’i basitçe “sol” ve “siyasi” bir oluşum olarak görme ve gösterme çabası yerine örgütlenme ihtiyacının temel nedenleriyle örgütlenmenin siyasi iktidar ve toplum nezdinde algılanışına yönelik yapılacak bir analiz dönemin siyasal şiddetini anlamlandırabilmek açısından önemli bir noktaya temas ediyor. Bu da toplum ve devlet ilişkisinin analizini her daim gerekli kılıyor.

- 5 Gourisse'in üzerinde durduğu önemli noktalardan biri de aşırı sol ve aşırı sağ arasında 1970'lerin ikinci yarısında daha da belirgin hale gelen güç asimetrisi olarak belirmektedir. Türkiye'de nesnel olmak kaygısıyla yapılan birçok tarihsel ve siyasi analiz sol ve sağ hareketi eşit değerlendirme çabasına girmiştir. Gourisse, *a posteriori* olarak yaratılan bu eşitliği, her iki hareketin ekonomik, toplumsal ve politik kaynaklarına odaklanan karşılaştırmalı analiz yöntemiyle yeniden tartışmaya açıyor. Özellikle, MHP'nin üç milletvekili ile iki bakanlık elde ettiği I. Milliyetçi Cephe Hükümeti sağ ve sol hareketler arasındaki mevcut güç asimetrisini sağ lehine daha da genişletmiştir. MHP'nin, hem seçimlerde daha görünür olması, hem devlet kademesinde elde ettiği konum hem de Ülkücüler aracılığıyla sahip olduğu fiziksel güç kullanımı dönemin sağ hareketinin konumunu sol lehine güçlendirmiştir. Bu sayede, Ülkücüler sadece sol karşısında daha güçlü bir konum elde etmekle kalmamış, aynı zamanda bizzat oyunun kurallarını belirleyebilme yeteneği de kazanmıştır. MHP liderliğindeki Ülkücü Hareket'in başbuğ Türkeş'in yönetimi altında, örgütlü, disiplinli ve lidere itaat eden bir örgütlenme oluşturmuş olması da bu noktada ayrıca önem kazanmaktadır. Buna karşın, aynı dönemde, sol hareket büyük ölçüde bölünmüş, mecliste temsil edilememiş, sendikal, siyasi, dernek temelli faaliyetleri arasında koordinasyonu yitirmiş bir görünüme sahiptir. Mecliste sadece TİP tarafından çok kısa bir süre için temsil edilebilme olanağı bulan sol, TİP'in içindeki görüş ayrılıklarının da artmasıyla birlikte bu temsil olanağını da büyük ölçüde kaybetmeye başlamış ve Parti'nin 1971 Muhtırası ertesi yasaklanmasıyla birlikte hukuki ve temsili anlamda büyük ölçüde görünmez kılınmıştır. Dolayısıyla, Gourisse'in sol ve sağ hareketler arasındaki güç asimetrisine yaptığı vurgu haklı bir eleştiri olarak ortaya çıkmaktadır. İki taraf arasındaki asimetric güç dengesi açısından 1970'li yılların ikinci yarısı zirve yıllarıdır. Bu denge MHP'nin iktidara gelmesiyle sağ lehine evrilirken; sol 1970'li yıllar boyunca parçalanmaya devam etmiştir.
- 6 Gourisse, bu aşamada, açılması gereken önemli bir parantezi de açmayı ihmal etmiyor. Solun ideolojik ve örgütsel anlamda parçalanışına tezat oluşturacak biçimde DİSK ve sendikal hareket 1970'li yıllar ilerledikçe daha büyük güç ve kitlesellik kazanmıştır. DİSK'in seçimlerde CHP'yi destekleme kararı CHP'yi güçlendirirken CHP-dışı sol parçalanmaya devam etmiştir. Bu dönemde kamu personelinin sendikal haklarına 1971 değişikliği ile getirilen yasaklar memurların dernek kurmalarıyla telafi edilmeye çalışılmıştır. Tüm-Der, Töb-Der, Pol-Der dönemin önemli memur dernekleri olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak bu örgütlenmeler istisnai olarak cenazelerde veya önemli anmalarda bir araya gelebilmekte; dolayısıyla bütünleşmeleri ancak geçici olabilmektedir.
- 7 Gourisse'in vurguladığı üzere solun bölünmüşlüğü sadece parlamento içi/dışı ya da ideolojik anlamda Maoist/Leninist bölünmesiyle sınırlı kalmamakta; kişisel kavgalar ve suçlamalarla ilerlemek suretiyle olağan fikir ayrılıklarının çok ötesine geçmektedir. Kitapta örneklerle sunulan çok sayıdaki sol örgütün yine çok sayıdaki gazete ve dergisi solun kendi içinde düştüğü ayrılıkları göstermesi açısından önemli görünmektedir. Halkın Gazetesi'nde yer alan önemli sloganlardan biri yukarıda özetlenen durumu net bir biçimde göstermesi bakımından burada aynen alıntılanmaya değer görünmektedir:

Amerikan uşağı MHP, AP, CGP'ye, Rus uşağı TİP'e oy verme! Hesap sor!

- 8 Dolayısıyla, 1974 yılından itibaren yükselen bir sosyal hareketin varlığına eşlik edemeyen “aşırı bölünmüş ve örgütsel zaaflarla malul bir sol”un varlığından söz edebiliriz (Aydınoğlu, 2007: 26). Bunun karşısında ise 1975 yılında hükümet ortağı olmayı başarmış bir MHP ve organik bağ içerisinde olduğu Ülkücü hareketin giderek güçlenen varlığından söz edebiliriz. Bununla birlikte, Gourisse’in dönemin militanlarıyla gerçekleştirdiği görüşmeler sol örgütlenmenin iç boyutuna dair önemli ipuçları vermektedir. Yapılan görüşmelerden faaliyet alanı açısından Ülkücüler ve dağıntık sol arasındaki uçurumun, finansal farklılıklarla daha da büyüdüğü anlaşılıyor. Eski militanların açıklamalarına göre solun, büyük ölçüde dergilerden elde ettiği maddi kaynaklara militanlar ancak kendi gayretleri ile sattıkları bileklik gibi eşyalar veya gıda maddeleri ile katkı sağlayabiliyordu. Diğer taraftan MHP kanadı, hükümette kaldığı 1975 yılı ve sonraki dönemde Gün Sazak’ın bakanlığını yaptığı Gümrük Bakanlığı sayesinde maddi kaynaklarını bir hayli çoğaltmış görünüyordu. Diğer bir deyişle MHP’nin maddi kaynaklarını ihtiyacı olan Ülkücü örgütlenmelerine ve ocaklarına iletildiği yerde sol örgütler maddi kaynaklarına kendileri ulaşmak zorundaydı.
- 9 Sağ ve sol örgütlenmelerin karşılaştırmalı incelemesi, 1970’lerin ikinci yarısında MHP’nin seçimler, devlette yer edinme ve fiziki şiddet kullanımı üzerinden açıklanabilecek yeni ve etkin faaliyet sistemini (*système d’action*) anlamak açısından da ayrıca önemlidir. Diğer taraftan devlet kurumlarının siyasallaşma ve kadrolaşma yoluyla bir nevi ele geçirilmesi bu eylemin özellikle kamu düzenini sağlamakla yükümlü kurumlarda yoğunluk kazanması nedeniyle ayrıca önem kazanmaktadır. MHP’nin devlet kadrolarında yer edinme çabası iki alanda yoğunlaşmaktadır: Bu iki önemli alandan ilki Emniyet Teşkilatı diğeri ise eğitim kurumlarıdır. Polis tarafından serbest bırakılan Ülkücüler, kovuşturulmayan Ülkücü liderler kadrolaşma ve siyasallaşmanın vardığı ciddi sonuçları ve bunun dönemin siyasal şiddetine etkisini göstermesi açısından analiz edilmeye değerdir. MHP’nin farklı kamu kurum ve kuruluşlarında giriştiği kadrolaşma faaliyetleri, kadrolaşmanın gerçekleştiği yerde bizzat şiddeti oluşturan ya da kışkırtan bir etki yaratmaktadır. I. MC Hükümeti’nin girişimiyle ODTÜ’ye rektör olarak atanmak istenen Hasan Tan üzerine gerçekleşen tartışmalar vesilesiyle üniversitede ortaya çıkan başkaldırının ve buna karşılık olarak hükümetin ısrarının aldığı çatışma boyutu yukarıda ifade edilmek isteneni somut kılmaktadır. Benzer biçimde, bu defa TARIŞ’ta MHP’nin giriştiği kadrolaşma faaliyeti yine yukarıdaki teoriyi destekler biçimde şiddeti tetikleyici bir etki yaratmıştır.
- 10 Gourisse’in aktivist ve kurbanların toplumsal, mekânsal ve zamansal profilleri üzerinde durduğu bölüm, MHP’nin yerel ve ulusal düzeyde ele geçirdiği konum ve makamlarla siyasal şiddetin yoğunluğu arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermesi açısından ayrıca önem arz etmektedir. Buna göre; MHP’nin yerel kaynaklara erişemediği ve siyasal olarak azınlıkta kaldığı ancak Ülkücülerin kamu kurumlarında elde ettiği makamlar sayesinde merkezin ayrıcalıklarından yararlandığı mekân ve zamanlarda şiddet seviyesi ciddi bir biçimde yükselmektedir. Bölgesel ve yerel olarak yetersiz gördüğü iktidarını merkezdeki konumu sayesinde telafi etmeye çalıştıkça, MHP ve Ülkücüler, bizzat, şiddetin üreticisi haline gelmektedir.
- 11 Sonuç olarak Gourisse’in 1975-1980 arasında hüküm süren siyasal şiddeti anlamaya dönük çalışması döneme dair egemen anlatılarla hesaplaşıyor. Devleti “bütünleşik” ve “yekpare” bir “şey” olarak “dağıntık” ve “şekilsiz” bir toplum üzerinde konumlandırılan yaklaşımların yerine dinamik bir ilişkiselliği koyuyor. Devletin dışarıda kalmışlığına,

sağ ve sol örgütlenmelerin faaliyet sistemi olarak eşitliğine, özerk bir şiddet analizine karşı çıkmak suretiyle 1975-80 dönemini darbeye sona eren bir parantez olarak değil de tarihin ve siyasetin bizzat kendisi olarak tartışmaya açıyor.

BIBLIOGRAPHY

Aydinoğlu, Ergun (2007). *Türkiye Solu (1960-1980)*, İstanbul, Versus Kitap.

Migdal, Joel S. (2001). *State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another*, Cambridge, Cambridge University Press).

DellaPorta, Donatella; Fillieule, Olivier (2004). "Policing Social Protest," in: Snow, David A.; Soule, Sarah A.; Kriesi, Hanspeter (Der.), *The Blackwell Companion to Social Movements*, Oxford, The Blackwell Publishing Inc., pp. 217-241.

Barkey, Karen (1994). *Bandits and Bureaucrats: The Ottoman Route to State Centralization*, New York, Cornell University Press.

INDEX

Keywords: Turkey, political violence, state, 1970s, right-left

Mots-clés: Türkiye, siyasal şiddet, devlet, 1970'ler, sağ-sol.

AUTHOR

AYFER GENÇ YILMAZ

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Dr. Öğretim Üyesi
ayfergenc@gmail.com